

Aleš Debeljak

Somrak idolov

Wieser, Celovec-Salzburg, 1994

Somrak idolov Aleša Debeljaka, nesporno ene vidnejših osebnosti sodobnega literarno-intelektualnega življenja na Slovenskem, je sicer esejistični zapis (tako zvrstno oznako uporabi za svoje delo tudi sam avtor), ki pa s svojo naravnostjo že močno sega v t. i. pričevanjsko oziroma memoarsko literaturo v žlahtnem pomenu besede. Konkretni impulz za Debeljakovo pisanje je namreč krvavi razpad nekoč skupne države Jugoslavije. Avtorju ob tem ne gre za nekakšno znanstveno objektivno osvelitev obravnavanega predmeta v celoti – za popolno razlago bitja in nehanja Jugoslavije –, temveč nam v zanj značilnem izbrušenem slogu podaja osebno-subjektivno, celo pesniško videnje nekdanje skupne domovine in njenega konca, prepletajoč spominske slike, refleksije in utrinjanja.

Tako se Debeljak sprehaja po sobah osebnega spomina, prepoznavajoč na slikah stara prijateljstva, raznovrstne ambience daleč po jugoslovanskem prostoru ter drobne dogodke, povezane z njimi, jugorokerje (predvsem Johnnija Štulića, ki je s svojo glasbo in poezijo zaznamoval celo generacijo mladih Jugoslovancev), knjige in revije, izhajajoče na tem področju, itn. Ob tem pa se jasno zaveda, da je prav jugoslovanski kulturni in duhovni prostor predstavljal eno temeljnih silnic, ki so konstituirale njegovo lastno, kakor tudi celotno generacijsko identiteto, kot se le-ta manifestira še danes. Pestrost razlik, osnovna značilnost tega nemirnega kulturnega prostora, je seveda lahko ob primerni medsebojni toleranci neverjetno dragoceno bogastvo in vznemirljiv navdih. Jugoslovanski prostor je tako ponujal *mnogo inspirativnih užitkov v razlikah*. Debeljak je namreč prek multikulturalnosti bivše Jugoslavije recipiral plodno soočanje različnosti kot *naravno dejstvo*. Šele ozaveščanje razlike, vzpostavitev ogledala, omogoča tudi kritično presojanje samega sebe.

Toda tako kot zmore kulturna raznolikost kakega geografskega območja predstavljati komparativno prednost ter (z)možnost oblikovanja neke višje bivanjske kvalitete v ustvarjalni koeksistenci različnih, lahko na drugi strani prav v razlikah ob občutnem znižanju tolerančnega praga leži prekleto seme zla kot nesposobnost pustiti biti Drugemu in drugačnosti. *Mi smo se na najrši možni način naučili, da je množicam*

na robu, če že ne sredi Evrope, figo mar za racionalno ugodje v razlikah, ugotavlja Aleš Debeljak ob krvavi balkanski tragediji, katere protagonisti se namesto k razumu vse preradi zatekajo v bogati mitološki imaginarij preteklosti, ki kar kliče po končni osvoboditvi in maščevanju zgodovinskih krivic. Tak kolektivni umik v spomin, ki ga narekuje aktualna manipulantska ideološka interpretacija sedanjega v zrcalu preteklega, pa vselej rojeva katastrofe najširših razsežnosti, saj: *Tam, kjer zavlada kolektivni spomin, ki se opira na usmerjeno selekcijo podrobnosti iz preteklosti, tam vsi mislijo isto. Tam, kjer vsi mislijo isto, tam ne misli nihče.*

Posledice slepega podrejanja množic v skladu z dnevno politiko tolmačenim mitološkim arhetipom so več kot jasno vidne v tisočih ugaslih življenjih, razrušenih domovih, rekah beguncev, katerih mnogi bodo doživljali ahasfersko usodo večnega tavanja in neizpolnjenega hrepenenja po vrnitvi tja, kjer jih čakajo le še pogorišča preteklosti, nezaceljene rane vojnega požara. Toda niti travmatične televizijske slike trpljenja niti obupana pričevanja preživelih niso vplivala na Zahod, da bi se končno dvignil s svojih udobnih naslanjačev in posegel v dogajanje z odločnejšo akcijo ter tako zaščitil mnoga človeška življenja. Za nedejavnost Zahoda avtor *Somraka idolov* preprosto ne najdeva nikakršnega opravičila, saj je pragmatizem odločanja, ki temelji na t. i. ameriških nacionalnih interesih, eno, morala in humanost pa očitno nekaj povsem drugega. Kot da ne bi tudi njim zvonilo, če nekoliko parafraziramo znano misel Johna Donneja, ki jo je kot svoje duhovno vodilo za znameniti roman o španski državljanski vojni *Komu zvonijo* dojemal tudi Ernest Hemingway. *Dvajseto stoletje je namreč umrlo v Sarajevu*, resignirano ugotavlja Debeljak. Medtem, ko neka tibetanska legenda sporoča, da je edina resnica, ki je nihče ne more zanikati, resnica trpljenja, pa je Radovan Karadžić že takrat, ko je bil še pesnik, v svojih verzih napovedal apokaliptično uresničenje svojih blaznih idej: *Ni niti upanja niti česarkoli več, da bi motilo razpadanje*. Minister Gregor pač nič.

Barviti mozaik sobivanja različnih kultur je sedaj razbit, kar pa še ne pomeni, da je tudi spomin nanj le še togi relikv minulega. Naprotno. Ali kot pravi v svoji pesmi *Sarajevo bo, tudi če ga ne bo, ostalo tisto, kar je bilo sarajevski pesnik Josip Osti: razbiti vrč / nikoli več / tisto kar je bil ne more biti // toda / vrča / ki se ga spominjamo / tudi nikoli ni mogče razbiti.*

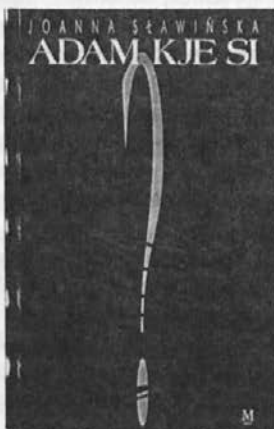
Spominjanje namreč ni zgolj lov za izgubljenim časom, marveč je tudi ozaveščanje lastnega duhovnega izvora, iskanje identitete, ki se je izoblikovala v nekem kulturnem prostoru. Tako je Debeljakovo delo v prvi vrsti poetično premissljevanje o samem sebi, o tistih vzvodih, ki so ga osebno, intelektualno in pesniško odločilno pretresali in dograjevali. *Somrak idolov* je tudi premislek o celotni avtorjevi generaciji, generaciji brez karizmatičnih mentorjev, ki jo je čar razlik v jugoslovanskem prostoru globoko determiniral. Čeprav (in morda prav zato) se Debeljak jasno zaveda, da je popkovina z jugoslovanstvom, ki je predstavljalo nekakšno duhovno otroštvo njega in celotne njegove generacije, nepreklicno pretrgana, mu ostaja žalost za jugom, kar pa seveda ne pomeni nostalgije za bivšo državno tvorbo kot politično institucijo, temveč gre za

bolečino ob izgubi vsega neinstitucionalnega, neformalnega, kar mu je ta civilizacijski prostor s svojo razbrazdano fiziognomijo dajal in nudil.

Na samem dnu Debeljakovega pisanja leži ob zavesti o izgubi čudežnega kamna njegove mladosti neizrekljiv klic po sogovorniku, ki je nekoč sedel z nami za isto mizo, a je sedaj potonil v morju norosti in bolečine, klic po sočloveku, ki (prav tako kot pisec tukaj obravnavanega dela) tava po zemljevidih preteklosti, katere sedanjost se je spremenila v grozljivo nočno moro, brutalno "odrsko utvaro", ki kar traja. *Oder pa je resničen, kot so resnična tudi trupla* (Kiš).

Mitja Čander

PESNIŠKA KOZMOGONIJA EDVARDA KOCBEKA

M
MIHELEČ

Poljska slavistka **Joanna Ślawińska** skuša v svoji študiji **ADAM, KJE SI?** čim celoviteje analizirati zapletena razmerja med Kocbekovo poezijo in njegovo usodo. Z delom, ki so ga z zanimanjem sprejeli že na Poljskem, se lahko zdaj seznanimo še v slovenskem prevodu dr. Nika Ježa.